

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

פרשת פקודי: מי יבנה את בית המקדש?

הכיסופים של עם ישראל למקדש באומרים בכל יום 'ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים', לא נותרו רק כתפילה חרישית בגלות בהמתנה לבניין המקדש, אלא הכיסופים הללו באו לידי ביטוי מעשי ברצונם ובמעשיהם של ישראל לבנות את המקדש בעצמם.

האם אכן בית המקדש השלישי יבנה ע"י אדם או שמא עלינו להמתין עד שהקב"ה יבנה את המקדש? בפרשת השבוע נאמר: "אֵלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עֲבַדְתָּ הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן".¹ את הכפילות במלים 'משכן', הסביר רש"י שהתורה מרמזת על שני המקדשים שנחרבו: "רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל".² כאמור, אנו מצפים לבניינו של בית המקדש השלישי, אך האם עלינו לצפות לו שיבוא או שמא עלינו לפעול לבניינו?

שלוש דעות

בשאלה זו מצאנו שלוש דעות שונות - הדעה הראשונה מובאת במדרשים³ שונים, שם מצאנו שהקב"ה הוא זה שייבנה את בית המקדש השלישי שירד באש מן השמיים. לפיכך, כתב רבנו בחיי⁴ שבית המקדש השלישי ייקרא על שמו של הקב"ה ויהיה לו קיום נצחי לעולם, בשונה משני בתי המקדש שנבנו ע"י בני אדם ולכן לא היה להם קיום נצחי. שיטה זו מובאת בדברי רש"י.⁵ לדבריו, אמנם אין בונים את בית המקדש בלילה או ביום-טוב, אך זה כאשר מדובר על בניין המקדש ע"י בני אדם כפי שהיה בבית המקדש הראשון והשני, אך בית המקדש השלישי ירד מן השמיים בנוי ומשוכלל, אירוע שיכול להיות בלילה או ביום-טוב.

הדעה השנייה מובאת במדרש,⁶ בו נאמר שמלך המשיח שיבוא הוא זה שייבנה את בית המקדש. מקור לדעה זו ניתן לראות בדברי הגמרא⁷ הדורשת את הפסוק בזכריה: "וַיִּבְרָאֵנִי ה' אֶרְבָּעָה חֳרָשִׁים"⁸ שהם יבנו את המקדש השלישי,⁹ והם משיח בן דוד, משיח בן יוסף, אליהו וכהן צדק. מבואר מכך, שבית המקדש השלישי יבנה ע"י מלך המשיח.

המכנה המשותף בין שתי דעות אלו הוא, שבית המקדש השלישי לא יבנה ע"י אדם, אך בדברי הגמרא נראה שהמצווה לבניין המקדש מוטלת על ישראל: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ... לבנות להם בית הבחירה".¹⁰ וכן נראה בדברי הרמב"ם¹¹ שכתב שיש מצווה על ישראל לבנות בעצמם את המקדש שהרי נאמר 'ועשו לי מקדש'.

אולם, גם כאשר המצווה לבניין המקדש מוטלת על ישראל שהם יבנו אותו, כתב הרמב"ם¹² שמצווה זו תתממש רק לאחר בואו של מלך המשיח. אולם, בדברי הירושלמי¹³ מובא שבניין המקדש השלישי יהיה לפני בואו של מלך המשיח.

¹ שמות (לח, כא).

² רש"י (שמות לח, כא).

³ תנחומא (פרשת כי תשא סימן ג); ילקוט שמעוני (פרשת משפטים רמז שמה).

⁴ רבינו בחיי (כד הקמח, פסח ב).

⁵ רש"י (סוכה מא ע"א ד"ה אי; ראש השנה ל ע"א ד"ה לא). כ"כ: תוספות (שבועות טו ע"ב ד"ה אין).

⁶ מדרש (ויקרא רבה פרשת צו פרשה ט אות ו).

⁷ סוכה (נב ע"ב).

⁸ זכריה (ב, ג).

⁹ רש"י (סוכה נב ע"ב ד"ה חרשים).

¹⁰ סנהדרין (כ ע"ב).

¹¹ רמב"ם (ספהמ"צ מצוות עשה כ; הל' בית הבחירה פ"א ה"א; הל' מלכים פ"א ה"א).

¹² רמב"ם (הל' מלכים פ"א ה"א; הל' מעשה הקרבנות פ"ב הי"ד). כ"כ: מהרש"א (חידושי אגדות מגילה יז ע"ב ד"ה וכיון; שם יח ע"א ד"ה וכיון).

¹³ ירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ב). ראו גם: רש"י (מגילה יח ע"א ד"ה אחר); תוספות יום טוב (מעשר שני פ"ה מ"ב ד"ה ותנאי); שו"ת בנין ציון (סימן א).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

ואכן, מצאנו מקרים שונים בהם הייתה יוזמה לבניין המקדש עוד קודם בואו של מלך המשיח, כפי שכתב הרש"ש¹⁴ בשם 'סופרי העמים' שבר-כוכבא בנה את בית המקדש אך אדריינוס החרב אותו. וכן מובא במדרש¹⁵ שבימיו של רבי יהושע בן חנניה התקבל אישור מהשלטון לבנות את בית המקדש, והיהודים החלו בבניינו. לאור זאת, כתב המנחת חינוך שמוטל עלינו ללמוד את הלכות בניין בית המקדש, למקרה ויתאפשר לנו לבנותו: "צריכים לידע הדינים, וגם היום אפשר שאם יתנו המלכויות רשות לבנות בית המקדש מצווה לבנותו".¹⁶

ההשלכה המעשית מדעות אלו היא התפילה על בניין המקדש. אמנם לפי חלק מן הדעות בניין המקדש אינו תלוי בנו, אך יש לנו השפעה עליו בתפילות, כדברי המדרש: "כל תפילתן של ישראל אינו אלא על בית המקדש".¹⁷ אך כאן עלינו לשאול, מה לכוון בתפילה - האם להתפלל על כך שיתגלה בית המקדש וירד מן השמיים,¹⁸ להתפלל על בואו של מלך המשיח שהוא יבנה את בית המקדש או שאז יגיע הזמן שאנו נוכל לבנות את בית המקדש, או שמא עלינו להתפלל שהשלטון יהיה מוכן לתת לנו אפשרות לבנות את בית המקדש? כאמור, התשובה לשאלות אלו טמונה בדעות השונות.

איחוד הדעות

הפוסקים ביקשו לאחד ולגשר בין כל השיטות וטענו להסברים שונים שיכילו את כל הדעות.

יש שטענו לשילוב בין הקב"ה לבין האדם - המהרי"ל דיסקין¹⁹ טען שאכן בית המקדש השלישי ירד מן השמיים, אך בניינו יסתיים ע"י בני האדם בארץ. לדבריו, זהו ההסבר ללשון התפילה: 'והראינו בבנינו ושמחנו בתיקוננו', בבנינו שירד מהשמיים ותיקונו ע"י בני האדם.²⁰ הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי²¹ ביאר הפוך, שקודם אנחנו נתחיל לבנות את המקדש כדי לקיים את המצווה המוטלת עלינו, ולאחר מכן הקב"ה יסייע ויסיים את בניין המקדש ע"י נס.

הסבר נוסף לניסיון לאחד ולהכיל את כל הדעות, כתב הרב משה שיק.²² לדבריו יש להבחין בין אופן בו הגאולה תבוא 'בעיתה', בזמן הקבוע לה, וממילא יבוא מלך המשיח ואז יבנה המקדש, לבין אופן בו הגאולה תבוא במהרה, 'אחישנה', אז בית המקדש השלישי ירד מן השמיים בנוי ומשוכלל.

ביאור חדש

ניתן להציע ביאור שונה המבוסס על כך שבנינו וקיומו של בית המקדש הגשמי הנמצא בארץ מותנה בקיומו של המקדש הרוחני הנמצא בשמיים.

בדברי חז"ל²³ מובא שכשם שיש ירושלים של מטה כך יש ירושלים של מעלה, וביאר הרשב"א: "כי ירושלים של מטה וציון ובית המקדש, כולם ציורים הם לעניינים שכליים דקים מאוד".²⁴ הקיימים בעולם שלמעלה, ויכולת קיומם של הבניינים הגשמיים בארץ תלויה ועומדת בקיומם בשורשם העליון בעולם שלמעלה. לדברי רבנו בחיי²⁵ זו הכוונה במילה 'ירושלים' שהיא בלשון רבים, המורה על ירושלים של מטה וירושלים של מעלה.

¹⁴ רש"ש (פסחים עד ע"א ד"ה במשנה).

¹⁵ מדרש (בראשית רבה, פרשה סד סימן ז).

¹⁶ מנחת חינוך (מצווה צה).

¹⁷ מדרש (בראשית רבה, פרשת בראשית פרשה יג אות ב).

¹⁸ ראו: ערוך לנר (סוכה מא ע"א ד"ה אי נמי) שכתב שלשון התפילה 'שיבנה בית המקדש במהרה בימינו' מוכיחה שבית המקדש השלישי לא ירד בנוי ומשוכלל מן השמיים שהרי שם הוא נמצא כבר בנוי, אלא אנו מתפללים שהוא יבנה.

¹⁹ בתוך: סידור אשי ישראל (שיח יצחק, עמוד 373).

²⁰ הקושי הוא מלשון רש"י (הערה 5) שכתב בית המקדש השלישי ירד 'בנוי ומשוכלל' מן השמיים, ולא יצטרך שום תיקון נוסף.

²¹ עיר הקדש והמקדש (ח"ה פ"א עמוד ז).

²² שו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סימן ריג).

²³ תענית (ה ע"א).

²⁴ רשב"א (פירושי האגדות, תענית ה ע"א).

²⁵ רבינו בחיי (במדבר יט, יג; כד הקמח, ראש השנה א).

רעיון בפרשה

נתנאל אוירבך

לפיכך, כתב הרב חיים מוולאז'ין²⁶ שחורבן המקדש לא היה ע"י הגויים שטחנו קמח טחון, אלא ע"י עוונותיהם של ישראל שפגמו בירושלים של מעלה ובכך ניתק הקשר בינה לבין ירושלים של מטה שהביא לחורבנה.

לאור זאת, כתב הרב משה טייטלבוים²⁷ שבניין ירושלים והמקדש הגשמיים יהיו תלויים ועומדים בבניינם הרוחני שבשמיים, ולכן ע"י מעשינו כאן בעולם אנו בונים את ירושלים והמקדש שלמעלה, וזו הכוונה 'בונה ברחמיו ירושלים', הקב"ה בונה כל העת את ירושלים והמקדש של מעלה, עד אשר הוא יושלם ונוכל לבנות את ירושלים והמקדש כאן למטה כדי שיהיה להם קיום. וזו לשון התפילה 'ולירושלים עירך ברחמים תשוב', היינו שהקב"ה ישוב ויבנה את ירושלים של מעלה כדי שנוכל לבנות את ירושלים של מטה.²⁸ וכיון שבניינם של ירושלים והמקדש של מעלה תלוי במעשינו ותפילותינו, כתב המב"ט²⁹ שריבוי התפילות על ירושלים והמקדש בונות אט-אט את המקדש של מעלה עד שיושלם סך התפילות הנצרך לבניינו.

לאור הבנה זו שקיום המקדש הגשמי מותנה בקיומו הרוחני שלמעלה, כתב הרב יעקב עטלינגר³⁰ להסביר את היחס בין הדעות השונות בשאלה מי יבנה את בית המקדש. לדבריו, בית המקדש השלישי הגשמי יבנה ע"י בני האדם, ולאחר מכן קיומו יהיה ע"י ירידת בית המקדש הרוחני לתוך המקדש הגשמי, ובכך יהיה לו קיום נצחי.

²⁶ נפש החיים (שער א פרק ד). ראו: שפת אמת (תענית ה ע"א ד"ה שם בגמ').

²⁷ ישמח משה (ח"א שיח ספונים עמוד 2). ראו גם: דרשות חתם סופר (ח"ב דרוש לז' אב תקפ"ט, שלט ע"ב ד"ה כתי' בונה); הרב שמואל הורוויץ מניקלשבורג (דברי שמואל, פרשת בחוקותי עמוד קכה-קכו).

²⁸ מגיד צדק (עמוד רעט). כ"כ: שפתי חיים (רינת חיים, עמוד קפד).

²⁹ בית אלוקים (שער התפילה פרק יז).

³⁰ ערוך לנר (סוכה מא ע"א ד"ה בד"ה אי נמי).